

१ कृषीचे महत्त्व

शेती

आजगी
शेती

सहकारी
शेती

कंत्राटी
शेती

औद्योगिक
शेती

- सामुहिक
- कुल
- संयुक्त
- सुधारित

उत्पादने व भारताचा क्रमांक:-

पहिला क्रमांक

दुसरा क्रमांक

पाचवा क्रमांक

मटण - उत्पादन

डाळी उत्पादन

गहू उत्पादन

ज्यूट उत्पादन

तांदूळ उत्पादन

सातवा क्रमांक

महशी

शुईमूग उत्पादन

क्षेत्रफल

दुग्ध उत्पादन

ऊस उत्पादन

चहा उत्पादन

आठवा क्रमांक

फळे उत्पादन

कॉफी उत्पादन

लागवडी योग्यक्षेत्र

गायी

आघाडीवरील राज्य:-

I) अन्नधान्य →

1) तांदूळ → प.बंगाल

5) कडधान्ये → महाराष्ट्र

2) गहू → उत्तरप्रदेश

6) ज्वारी → महाराष्ट्र

3) मका → आंध्रप्रदेश

7) एकूण कडधान्ये → उत्तर प्रदेश

4) दूधधान्ये → राजस्थान

तेलबिया →

- 1) मुईमुग → गुजरात
- 2) सोयाबिन → मध्य प्रदेश
- 3) सूर्यफल → कर्नाटक
- 4) एकुण तेलबिया → मध्य प्रदेश

नगदी पिके →

- 1) ऊस → उत्तर प्रदेश
- 2) कापूस → गुजरात
- 3) ज्यूट → प. बंगाल
- 4) बटाटा → उत्तर प्रदेश
- 5) कांदा → मध्य प्रदेश

महत्वाच्या कृषी संस्था

1) NAPED → नाफेड

- National Agriculture Co-operative Marketing Federation of India.

- निर्मिती = 2 Oct, 1958
- मुख्यालय = नवी दिल्ली
- स्वरूप = सहकारी संस्था

- कार्य = - आंतरराष्ट्रीय कृषी व्यापारास चालना देणे
- कृषी निर्यातीस चालना देणे.

2) TRIFED → त्रायफेड

- Tribal Co-operative Marketing Development Federation of India.

- निर्मिती = 6 Aug, 1987
- मुख्यालय = नवी दिल्ली
- स्वरूप = सरकार नियंत्रित सहकारी संस्था
- कार्य = अनुसूचित जमातींच्या वनोत्पादनांचे व कृषी उत्पादनांचे विपणन

3) APEDA → अपेडा

- Agricultural and processed food Products Export Development Authority.
- निर्मिती = 13 Feb, 1986
- मुख्यालय = नवी दिल्ली.
- स्वरूप = सरकारी प्राधिकरण
- कार्य = फळे, भाजीपाला, मदन, डेअरी उत्पादने, पेये, लोणची, पापड निर्यातीस चालना देणे.

4) MPEDA → एमपेडा

- The Marine Products Export Development Authority
- निर्मिती = 24 Aug, 1972
- मुख्यालय = कोची
- स्वरूप = सरकारी प्राधिकरण
- कार्य = सागरी उत्पादनांच्या निर्यातीस प्रोत्साहन

5) FCI = भारतीय अन्न महामंडळ

= Food Co-operation of India.

- निर्मिती = 14 Jan, 1965
- मुख्यालय = नवी दिल्ली
- स्वरूप = सरकारी महामंडळ
- कार्य = किंमत द्यौरण यशस्वी करणे
= सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेसही वितरण करणे

6) ICAR → भारतीय कृषि संशोधन केंद्र

Indian Council of Agricultural Research

- 16 July, 1929 → निर्मिती
- दिल्ली → मुख्यालय
- 111 संस्था
- 71 कृषि विद्यापीठ } स्वल्प

7) MSMB → महाराष्ट्र राज्य कृषि विपणन मंडळ

Maharashtra State Agricultural Marketing Board

- निर्मिती = 23 March, 1984
- मुख्यालय = पुणे

भारतीय कृषि क्षेत्राचे महत्त्व:-

- 1) उत्पन्नाचा स्त्रोत
- 2) अन्नधान्याचा पुरवठा
- 3) अ उद्योगांना कच्च्या मालाचा पुरवठा
- 4) रोजगार
- 5) निर्यात व्यापार
- 6) नियोजन व कृषि

रोजगार उपलब्धी:-

- 1) 1950-51 = 70%
- 2) 1951 = 69.7%
- 3) 2001 = 58.2%
- 4) 2011 = 54.6%
- 5) 2011-12 (NSSO) = 48.9%

स्थूल उत्पादनानुसार प्राथमिक क्षेत्राचा वाटा (GDP%) (कृषी व संलग्न)

1950-51	→	55.4%
1970-71	→	45.9%
1980-81	→	38.0%
2007-08	→	17.8%
2009-10	→	14.06%
2011-12	→	14.00%
2015-16	→	17.5%
2017-18	→	17.1%
2018-19	→	18.97%
2021-22	→	15.5%

कृषी आयात निर्यात:-

	आयात	निर्यात
1990-91	→ 2-8%	10-20%
1991-92	→ 2.79%	18.49%
2012-13	→ 4.9%	14.10%
	वाढ	घट

- 1991 च्या नंतर आंतरराष्ट्रीय कृषी निर्यातीच्या वाढ्यामध्ये सतत घट होत आहे. व आयातीमध्ये सतत वाढ होत आहे.
- असे असले तरी आयातीपेक्षा निर्यातीचे प्रमाण अधिक असल्यामुळे भारतीय शेती परकीय व्यापारात अनुकूल अवस्थेत आहे.

शेती धारण क्षेत्राचे प्रकार:-

- 1) सीमांत धारण क्षेत्र $\rightarrow$ 1 हेक्टर पेक्षा कमी धारण क्षेत्र
- 2) लहान धारण क्षेत्र $\rightarrow$ 1-4 हेक्टर पर्यंतचे कृषी धारण क्षेत्र
- 3) मध्यम धारण क्षेत्र $\rightarrow$ 4-10 हेक्टर पर्यंतचे कृषी धारण क्षेत्र
- 4) मोठे धारण क्षेत्र $\rightarrow$ 10 हेक्टरपेक्षा जास्त कृषी धारण क्षेत्र